

سجاده ابریشمین اصفهان، میرزا مخدوم شریفی، و مقام قاضی القضاة مکه

صفورا برومند*

چکیده

در هفتم اکتبر ۲۰۰۹ / پانزدهم مهر ۱۳۸۸، سجاده‌ای ابریشمین متعلق به دوره صفوی در حراج ساتبیز لندن معرفی و فروخته شد. این سجاده تا به امروز دومین قالیچه گران‌قیمت جهان شناخته شده است که در این حراج بین‌المللی به فروش رسیده است. در کاتالوگ حراج با فرض برخی احتمالات، تاریخ این سجاده مقارن دوران حکمرانی شاه عباس اول ذکر شده است. اما بازخوانی متن سجاده و انطباق آن با مستندات تاریخی حقایق دیگری را در بر دارد. در این مقاله ضمن بررسی ویژگی‌های این سجاده و بازخوانی نشانه‌های نوشتاری و هنری آن، تاریخ، علت و پس‌زمینه سیاسی - اجتماعی بافتن آن معرفی می‌شود. حاصل این پژوهش نشان می‌دهد که این سجاده به سفارش میرزا مخدوم شریفی، وزیر شاه اسماعیل دوم، برای پناهندگی او به عثمانی و منصوب شدن او به مقام قاضی القضاة مکه بافته شده است.

کلیدواژه‌ها: سجاده‌های صفوی، میرزا مخدوم شریفی، پناهندگی، امپراتوری عثمانی.

۱. مقدمه

آثار هنری کهن از جمله منابع ارزشمند برای پژوهش‌های تاریخی به شمار می‌روند. از آنجا که استناد به این آثار مستلزم آشنایی با رشته هنری خاصی است، در کم‌تر پژوهش تاریخی از این آثار استفاده می‌شود و بیش‌ترین توجه پژوهش‌گران معطوف به بازخوانی

* استادیار پژوهشکده تاریخ، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی s.borumand@ihcs.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۲/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۴/۱۰

کتاب‌ها و اسناد است. حال آن‌که آثار هنری بازمانده از ادوار تاریخی مستندات خالص به شمار می‌روند که در متن زمانه خود تولید شده‌اند و فارغ از دیدگاه و جهت‌گیری مورخ، نشانه‌هایی از تاریخ محض دوران مورد بحث را ارائه می‌کنند. از این روست که کارل گتھارد لامپرشت (Karl Gotthard Lampercht)، مورخ آلمانی، که معتقد بود تاریخ در جوهره و بنیاد خود علمی اجتماعی و روان‌شناختی است، پژوهش‌های تاریخ اقتصادی و هنری خود را بر بازشناسی آثار هنری به عنوان سند تاریخی متمرکز کرد. مورخان تاریخ اجتماعی مانند ژرژ دابی (Georges Duby) نیز پژوهش در حوزه هنر و معماری را پس از سال‌ها تحقیق در عرصه تاریخ اجتماعی آغاز کردند (Smith, 1991: 17). در واقع، تاریخ اجتماعی عرصه‌ای از پژوهش‌های تاریخ را در بر دارد که آثار هنری خلق‌شده از بطن جامعه یکی از مهم‌ترین منابع آن به شمار می‌روند.

گذشته از آثار هنری موجود در موزه‌ها، که عمدتاً به مثابه مستندات تاریخی مورد توجه قرار می‌گیرند، تعداد درخور توجه و ارزش‌مندی از این آثار در مجموعه‌های خصوصی نگه‌داری می‌شود. برخی از این آثار شناسایی شده‌اند و اطلاعات مرتبط با زمان، مکان، و تولیدکننده یا خالق آن‌ها مشخص است. اما شناسایی برخی آثار با احتساب برخی احتمالات بوده است و بدین ترتیب، زمینه برای بازشناسی آن‌ها فراهم است. برخی از این آثار به پس‌زمینه‌ای تاریخی مرتبط می‌شوند و به منزله سندی موثق در بازخوانی تاریخ به کار می‌روند. آثاری از این دست در بیش‌تر موارد، به طور اتفاقی، هنگامی شناسایی می‌شوند که این آثار برای ارائه در نمایشگاه‌های موقتی یا حراج‌های خاص بین‌المللی به نمایش درمی‌آیند. از جمله این آثار سجاده‌ای ابریشمین بازمانده از عصر صفوی است که در این پژوهش علت و زمینه اجتماعی - سیاسی‌ای که به بافتن آن منجر شده است و رخداد‌های تاریخی مرتبط با آن بررسی و معرفی می‌شود.

۲. معرفی سجاده

در ۷ اکتبر ۲۰۰۹ / ۱۵ مهر ۱۳۸۸، سجاده‌ای ابریشمین بافت اصفهان، متعلق به دوره صفوی در حراج ساتبیز لندن معرفی و فروخته شد. این سجاده دومین قالیچه گران‌قیمتی است که تا به حال در حراج‌های رسمی بین‌المللی به قیمت ۴/۳۳۵/۴۱۵/۶۳ دلار، معادل ۲/۷۲۹/۲۵۰ پوند به فروش رسیده است.^۱ مؤسسه فدرال سوئیس تکنولوژی زوریخ (Swiss Federal Institute of Technology in Zurich-ETHZ) پس از انجام مطالعات و آزمایش کربن ۱۴، تاریخ سجاده را با احتمال ۹۵/۴ درصد به

حدود ۸۵۴ تا ۱۰۵۰ ق / ۱۴۵۰ تا ۱۶۴۰ م (با احتساب ۲/۳ درصد کم‌تر یا بیش‌تر از این تاریخ) نسبت می‌دهد. بنابراین، طبق محاسبه این مؤسسه نزدیک‌ترین زمان مورد محاسبه می‌تواند با احتساب ۳۹/۶ درصد حدود ۹۵۷ تا ۱۰۴۰ ق / ۱۵۵۰ تا ۱۶۳۰ م باشد.^۲ این سجاده به مجموعه رودلف مارتین (Rudolf Martin ۱۸۶۴-۱۹۲۵ م)، پروفیسور انسان‌شناس معروف و مدرس دانشگاه زوریخ و دانشگاه مونیخ، تعلق داشته است.

توصیف این سجاده از نظر شیوه بافت، مبین کیفیت و ارزش مند بودن آن است:

- تار: ابریشم، آبی روشن؛

- پود: ابریشم، روناسی؛

- گره: ابریشم، نامتقارن، عاجی، زرد، هلویی، زیتونی، قرمز، سبز زمردی، سبز تیره، آبی سبز روشن، نیلی، آبی تیره، گردویی تیره (بخش‌هایی اکسیده شده است)، صورتی تیره، لاکه، روناسی تیره، و قرمز تیره (فقط برای عبارت سلطان‌مراد)؛ در مجموع ۱۵ رنگ.

- کتیبه مرکزی در محراب از پشم شتر رنگ شده است.

- گل‌پرگسته ابریشم: عاجی، آبی روشن، آبی مایل به خاکستری، صورتی روشن، روناسی تیره، و روناسی روشن؛ در مجموع ۶ رنگ.

- زرباف: ابریشم، نقره، ابریشم زرد برای زمینه محراب و متن کتیبه‌ها، ابریشم عاجی برای حاشیه کوچک ترنج‌ها؛

- ریشه‌ها از ابریشم لاکه؛

- تراکم: ۸ V/9 H در سانتی‌متر؛

- ابعاد تقریبی: ۱۶۳ در ۱۱۰ سانتی‌متر.

این سجاده ابریشمین از جمله مجموعه قالیچه‌ها و قالی‌هایی است که به توپکاپی (Topkapi) یا سالتینگ (Salting) معروف‌اند. اطلاق نام قالی‌های توپکاپی بدین سبب است که از ویژگی‌های مجموعه‌ای از دست‌بافت‌های زیرانداز مرغوب متعلق به مجموعه کاخ‌های توپکاپی (توپقاپو سرای) در استانبول برخوردارند. ۳۵ قطعه از این قالی‌ها در مجموعه کاخ - موزه توپکاپی استانبول نگه‌داری می‌شود و حداقل ۲۰ نمونه نیز در موزه‌های غربی شناسایی شده است که احتمالاً آن‌ها نیز به توپکاپی تعلق داشتند (and Pinner, 1999: 42-67 Eiland). این فرش‌ها احتمالاً طی جنگ‌های روسیه و عثمانی در ۱۸۷۷-۱۸۷۸ م / ۱۲۹۴-۱۲۹۵ ق فروخته شده و به اروپا راه یافته است (Mills, 1000: 10). بدین ترتیب، مجموعه‌داران معروف قالی‌های توپکاپی را خریدند و امروزه برخی از این آثار

در موزه فرش تهران، موزه هنر متروپلیتن، نیویورک، و گالری هنری والتر در بالتیمور نگاه‌داری می‌شوند.^۳

اطلاق نام سالتینگ به این قالی‌ها نیز از این رو است که جرج سالتینگ، مجموعه‌دار استرالیایی (۱۸۳۵-۱۹۰۹)، مالک تعدادی از این آثار بود که پیش از مرگ در سال ۱۹۰۹ به موزه ویکتوریا و آلبرت اهدا کرد. اگرچه برخی این مجموعه را کپی‌هایی از آثار دوره صفوی قلمداد می‌کنند که در اواخر قرن نوزدهم تولید شده‌اند.^۴ محققان تاریخ هنر و فرش ایران، از جمله آرتور اپهام پوپ (Arthur Upham Pope)، آن‌ها را نمونه‌های عالی از بافته‌های صفوی می‌نامند.^۵ در ۱۳۸۷ ش / ۱۹۹۹ م مایکل فرانسس (Michael Franses)، پژوهش‌گر و کارشناس منسوجات قدیمی، ۸۹ نمونه از قالیچه‌های سجاده‌ای را، که بخشی از مجموعه سالتینگ یا توپکاپی بودند، بررسی کرد (Franses, 1999; Eiland and Pinner, 1999: 42-67). این قالیچه‌ها همگی نقوش ایرانی دارند و در بیش‌تر آن‌ها کتیبه‌ای بافته شده است و چهل و یک نمونه از این آثار زربافت‌اند (همان). آزمایش کربن ۱۴ نیز تعلق این قالی‌ها را به دوره صفوی تأیید می‌کند (Thompson, 2006: 115; Canby, 2009: 80-81). پژوهش درباره قالی‌های موسوم به سالتینگ هنوز نیز ادامه دارد؛ در ۲۰۱۰ م نیز آنا راکوئل سانتوس چند نمونه از این قالی‌ها را در پرتغال شناسایی و بررسی کرد (Santos, 2010). گفتنی است که تعداد اندکی از سجاده‌های عصر صفوی با این کیفیت باقی مانده است؛ از جمله نمونه‌ای که در ۱۳ اکتبر ۲۰۰۵ م در حراج کریستی فروخته شد و در نمایشگاه موزه بریتانیا، که از ۱۹ فوریه تا ۱۴ ژوئن در موزه بریتانیا با عنوان «شاه عباس، بازسازی ایران» برگزار شد، به نمایش درآمد و در کاتالوک شیلا کنبای معرفی شد (Canby, 2009: 80-81, Pl. 45).

۳. طرح سجاده

این سجاده با طرحی از گل‌های شاه عباسی، که با چرخشی در مسیر خطوط منحنی در هم تنیده‌اند، طراحی بخش بالای آن به صورت هلالی شکل، که مبین سجاده بودن آن است، و حاشیه‌ای به شکل معمول قالی‌های ایرانی با نقش گل و بته به اضافه کتیبه‌هایی که در سراسر حاشیه طراحی شده‌اند،^۶ کاملاً از ویژگی‌های قالی‌های عصر صفوی در قرن دهم و یازدهم هجری قمری برخوردار است.^۷ شیوه طراحی نقوش سجاده ابریشمین، انتخاب رنگ‌ها، و ترکیب دقیق این دو عنصر سجاده را به تصویری زیبا و آرامش‌بخش تبدیل می‌کند. گویی سجاده دریچه‌ای از نمای بهشت را در برابر بیننده می‌گشاید.

نقش این سجاده به قالیچه‌ای در موزه مولانا در قونیه شباهت دارد که به «قالیچه مرغوب رقص درویشان ایرانی» معروف است و مانند سجاده مورد بحث از پشم و ابریشم و تار و پود زربفت است (Eiland and Pinner, 1999: 101). بافت این قالیچه را به یزد و حدود ۱۵۹۰ م/ ۹۹۸ ق نسبت داده‌اند.^۸ هر دوی این قالی‌ها با کتیبه‌هایی در حاشیه تزئین شده‌اند. با این تفاوت که در قالیچه درویشان رقصان، نمادی از کعبه نیز در هلال فوقانی به چشم می‌خورد. به نقل از راهنمای موزه مولانا، که در ۱۹۳۰ منتشر شده است، این فرش را «سلطان عثمانی در بازگشت از سفر به ایران به مقبره مولانا هدیه کرده است» (ibid).

۴. متن کتیبه سجاده

در کاتالوگ حراج ساتبیز آمده است که بر اساس متن کتیبه‌ها، این سجاده هدیه‌ای دیپلماتیک بوده است که احتمالاً به مناسبت انعقاد عهدنامه صلح بین دو کشور در ۹۹۸ ق/ ۱۵۹۰ م، از سوی دربار صفویان برای دربار عثمانی فرستاده شده است. در ادامه متن کاتالوگ ساتبیز چنین می‌خوانیم: در متن این قالیچه نام سلطان‌مراد در کتیبه بخش فوقانی سجاده سمت چپ بافته شده است که می‌تواند سلطان‌مراد سوم (حک ۱۵۷۴-۱۵۹۵ م/ ۸۹۲-۱۰۰۳ ق) باشد و قالیچه را احتمالاً شاه عباس (حک ۱۵۸۷-۱۶۲۹ م/ ۹۹۵-۱۰۳۸ ق) فرستاده است. سپس چنین می‌خوانیم که در یکی از کتیبه‌های سجاده نام میرزامخدوم بافته شده است.^۹ متن کتیبه‌های این سجاده شعری است به خط نستعلیق که از کتیبه سمت راست پایین شروع می‌شود و در جهت عکس حرکت عقربه‌های ساعت حرکت می‌کند، بدین مضمون:

تا ارض و سما نشان باشد، ال عثمان خدایگان باشد، بر سریر عدالت و اقبال، تا ابد شاد و کامران باشد، زینت‌افزای خطبه و سکه نام سلطان‌مرادخان باشد، در عجم هم بروم و عرب، [... قهرمان باشد]، بهار تو را خزان مرساد، تو جوان باش تا جهان باشد، خاک پایت چو میرزامخدوم، اشرف خیل داعیان باشد.

۵. میرزماخدوم شریفی و سجاده ابریشمین

در منابع عصر صفوی از جمله در آثار حسین بیگ روملو، اسکندریبگ ترکمان، واله اصفهانی میرزا، و نیز در منابع عثمانی از جمله در آثار مصطفی افندی سلانیکلی و حاجی خلیفه اطلاعاتی درباره میرزماخدوم شریفی ارائه شده است. میرزماخدوم در *النواقص* نیز بخشی از رخدادهای زندگی اش را بیان کرده است. مقاله علامه محمد قزوینی با عنوان «شرح احوال میرزماخدوم شریفی در فرهنگ ایران زمین» (۱۳۳۲)، که پس از مشاهده خط او بر نسخه‌ای از *نهج البلاغه* نوشته شده است، از نخستین پژوهش‌های معاصر درباره این شخصیت به شمار می‌رود. مقاله علی یزدی با عنوان «ناگفته‌هایی از مصائب النواصب»، که در کتاب *ماه دین* (۱۳۸۶) منتشر شده است، نیز اطلاعات جامعی از زندگی میرزماخدوم به دست می‌دهد. رساله دکتری رزماری استنفیلد جانسون با موضوع «میرزماخدوم شریفی: یک صدر سنی قرن شانزدهم در دربار صفوی» (۱۹۹۳) و مقاله شهره گل‌سرخ‌چی با عنوان «اسماعیل دوم و میرزماخدوم شریفی حد فاصلی در تاریخ صفوی» (۱۹۹۴)، که در *مجله بین‌المللی مطالعات شرق میانه* منتشر شده است، نیز از دیگر آثار جامع درباره زندگی نامه این شخصیت به شمار می‌روند.

با تکیه بر این آثار می‌دانیم که جد مادری میرزماخدوم شریفی، روح‌الله قاضی جهان، در دوره شاه طهماسب به صدارت رسیده است (ترکمان، ۱۳۸۲: ۱/ ۱۴۸) و به تسنن نیز شهرت داشته است. قاضی جهان به دنبال مناقشات قزلباشان روملو و استاجو به گیلان رفت و مدتی زندانی شد. سپس دوباره به مقام صدارت رسید. اما مدتی بعد بار دیگر به واسطه مناقشه با مظفر سلطان مرشد نوریخشیه ده سال زندانی شد (روملو، ۱۳۴۲: ۳۷۴-۳۷۵). اما جلال منجم در *تاریخ عباسی* او را فرزند دختر میرزا شرف جهان، از شاعران دربار شاه طهماسب معرفی می‌کند (منجم یزدی، ۱۳۶۶: ۴۱۶). پدر میرزماخدوم شریفی از سادات زمین‌دار شیراز و از کارگزاران صفویان در آن سامان بود. میرزماخدوم شریفی (۱۵۴۴-۱۵۸۷ م / ۹۵۰-۹۵۵ ق) در ۹۴۷ یا ۹۴۸ ق در شیراز متولد شد (منجم یزدی، ۱۳۸۶: ۵۲). در هفده‌سالگی همراه با پدر به قزوین رفت. اسکندریبگ ترکمان وضعیت او را در قزوین عصر شاه طهماسب چنین توصیف می‌کند:

در درگاه معلی به سر می‌برده صاحب فضل و کمال بود فهم و فطرت عالی داشت مفسر و محدث خوب بود و بسیار خوش‌محاوره بود وعظ را خوب می‌گفت و اکثر اوقات ایام متبرک در مسجد حیدریه قزوین قرب جوار خانه خود بگفتن وعظ اشتغال داشت. جمعیتی

عظیم در پای منبر و عظم او می‌شد. چون تهمت آلود تسنن بود از حضرت شاه جنت‌بارگاه زیاده توجه و التفاتی نمی‌یافت (ترکمان، ۱۳۸۲: ۱/ ۱۴۹).

میرزامخدوم شریفی سرانجام به سبب هم‌جواری با اقامت‌گاه سلطنتی، مورد توجه پریخان خانم، دختر شاه طهماسب، قرار گرفت و بدین ترتیب، در زمان شاه اسماعیل دوم بخشی از مقام وزارت به او اعطا شد (ترکمان، ۱۳۸۲: ۱۴۹). علامه قزوینی اوایل ۹۸۴ ق و کمی بعد از به سلطنت رسیدن اسماعیل دوم را سال این انتصاب می‌داند (قزوینی، ۱۳۳۲: ۵۹). اسکندریبگ ترکمان شرح کاملی از نفوذ او در دربار شاه اسماعیل دوم و تأثیر او بر ترویج تسنن و مقابله با شیعیان یا تیرائیان را توصیف می‌کند (ترکمان، ۱۳۸۲: ۱۴۹). قاضی احمد قمی و ملا جلال منجم نیز بر تلاش او بر رواج تسنن و انتشار مذهب شافعی تأکید می‌کنند (حسینی قمی، ۱۳۶۳: ۲/ ۶۳۳؛ ملا جلال منجم، ۱۳۶۶: ۴۰). فسائی برخی تأثیرات او بر گرایش شاه اسماعیل دوم به مذهب تسنن را چنین توصیف می‌کند:

جناب میرزامخدوم معروض داشت که در زمان امیر تیمور در میان عالم، مخالفت مذهبی نبود و امروز جز مخالفت نیست، چون مذهب جمهور بر تسنن است و می‌دانید که اهل سنت جان می‌دهند و تغییر مذهب نمی‌دهند و چون پادشاه به عزم جهانگیری نهضت کند تمامت مردم اجتهاد او را حمل بر ترویج مذهب شیعه می‌دانند و ذکور و اناث تا جان در بدن دارند در مقام دشمنی برمی‌آیند و جریان این خیال به اختیار دو مطلب است: یا قتل عالمیان یا تغییر مذهب شیعه. هر کدام مختار پادشاه باشد، مقرون به صواب است و شاه اسماعیل سر در فکر برده، فرمود: قتل عالمیان ممکن نشود، لیکن مذهب امری است قلبی می‌شاید مذهب را مخفی داشت و به اعلان شعار مذهب اهل سنت و جماعت امر فرمود و آن اندیشه باطل موافق مزاج پادشاه افتاد (فسائی، ۱۳۶۷: ۱/ ۴۱۶).

اقدامات او موجب بروز برخی مخالفت‌ها در دربار شد. اما حمایت شاه اسماعیل دوم از میرزامخدوم مانع از سلب موقعیت او شد. سرانجام، شاه اسماعیل نیز برای تحکیم موقعیت خود میرزامخدوم را زندانی کرد. این اتفاق احتمالاً کمی پیش از مرگ وی رخ داده است (قزوینی، ۱۳۳۲: ۶۲). پس از مرگ شاه اسماعیل دوم (۹۸۵ ق)، میرزامخدوم تحت حمایت پریخان خانم، که برای مادر او احترام خاصی قائل بود، به قصد زیارت عتبات عالیات به بغداد رفت. علامه قزوینی اواخر ۹۸۵ ق را سال این سفر قلمداد می‌کند (همان: ۶۲-۶۳). به نقل از او، میرزامخدوم شریفی در ۱۵ ربیع‌الاول ۹۸۹ ق، پیش از سفر از بغداد به قسطنطنیه نسخه نهج‌البلاغه را تصحیح کرده است (همان: ۶۸).

در این مقطع تاریخی است که تار و پود سجاده ابریشمینی که در حراج ساتبیز به منزله دومین قالیچه گران‌بهای جهان به فروش رسید، با زندگی نامه میرزامخدوم گره خورد. به

نقل از بورینی در *تراجم الاعیان*، میرزامخدوم شریفی به وان و سپس به آمد رفت (بورینی، ۱۹۶۳: ۵۳/۲) و با حمایت درویش پاشا، حاکم دیار بکر و سعدالدین معلم سلطان مراد دوم، منصب قاضی القضاة آن سامان به او اعطا شد. دو سال بعد نیز به قضاوت در طرابلس و شام مشغول بود. تا این که به استانبول و دربار سلطان مراد دوم فراخوانده شد. متن سجاده ابریشمین مبین برنامه‌ای از پیش تعیین شده از سوی میرزامخدوم است تا به دربار سلطان مراد راه یابد. گویی او پیش از سفر زمینه بافت این سجاده را فراهم کرده است تا برای پناهندگی به دربار عثمانی هدیه ارزشمند و درخور شأن سلطان را به همراه داشته باشد. شرکت او در مقام امام جماعت در نماز استسقاء و بارش باران بر منزلت او نزد سلطان افزود و به مقام قاضی القضاة مکه منصوب شد. سه سال بعد به استانبول بازگشت و بر خلاف درخواست او برای اسکان در مکه، سلطان مراد او را به سمت قاضی عسکر آناتولی و روملی منصوب کرد. میرزامخدوم سپس به مکه بازگشت و در ۹۹۵ ق در همان جا درگذشت. از آثار او *النواقض فی الرد علی الروافض* است که در نخستین سفرش به حج نگاشت و در ۹۸۷ ق در استانبول به پایان رساند. قاضی نورالله شوشتری در ۹۹۵ ق، *مصائب النواصب* را در رد آرای او نگاشت. قاضی نورالله شوشتری در مقدمه *مصائب النواصب*، میرزامخدوم را خطاب قرار می‌دهد و او را به سبب راهی که در پیش گرفته است، نکوهش می‌کند (تستری، ۱۴۲۶: ۶۰-۶۲). بروکلیمان در *تاریخ ادبیات عرب* از دومین کتاب او با عنوان *ذخیره العقبی فی ذم الدنيا* یاد کرده است که به عقیده علامه قزوینی دلیل روشنی برای این انتساب وجود ندارد (قزوینی، ۱۳۳۲: ۶۵). آنچه در پایان زندگی میرزامخدوم شریفی حائز اهمیت است نقل قولی از مقدس اردبیلی در *حدیقه الشیعه* در باب حب جاه و منصب دوستی دنیا و حکومت دنیا است:

میرزامخدوم شریفی مشهور که در مکه مشرفه منصب نقابت و خطابت داشت و اظهار تسنن تا به حدی می‌کرد که *نواقض الروافض* را نوشت و در آنجا چیزی جز چند ذکر نمود و افتراها کرد که هیچ ناصبی نکند و نگوید. در حال مردن به محرمی وصیت کرد که مرا غسل و کفن و دفن به روش امامیه خواهید کرد و آن مرد گفت: تو هر گاه به این عقیده بودی آن‌ها را چرا می‌گفتی و می‌نوشتی آهی کشیده اشک به چشم آورده گفت: حب جاه حب جاه حب جاه. سه بار این بگفت و جان سپرد (مقدس اردبیلی، ۱۳۵۰: ۷۸۰).

۶. نتیجه‌گیری

شناسایی سجاده ابریشمین که در حراج ساتبیز به عنوان یکی از گران‌بهارترین قالیچه‌های جهان به فروش رسید، گوشه دیگری از زندگی پر رمز و راز میرزامخدوم شریفی را آشکار

کرد. مورد غضب بودن در زمان طهماسب اول، راه یافتن به دربار شاه اسماعیل دوم، انتصاب به مقام صدر، نقش او در ترویج اندیشه ضد شیعی، که به ایراد اتهاماتی به شاه منجر شد، فرار او پس از مرگ شاه، پناهندگی به عثمانی، و انتصاب به مقام قاضی القضاتی شهرهای مهم آن دیار از جمله مکه رخدادهایی از زندگی میرزامخدوم است که در منابع مکتوب ثبت شده است. اما پیشکش سجاده‌ای ابریشمین با کتیبه‌ای در مدح سلطان مراد دوم از سوی میرزامخدوم سندی منحصر به فرد در بازشناسی عملکرد او در دربار عثمانی به شمار می‌رود که از برنامه‌ریزی هدفمند او برای پذیرش در این ساختار حکایت می‌کند. میرزامخدوم شریفی علاوه بر اتکا به شهرت خویش در مخالفت با تشیع، از سستی دیرینه برای جلب توجه سلطان مراد سود جست و آن پیشکش هدیه‌ای گران بها بود که مقبول نظر سلطان قرار گرفت.

پی‌نوشت‌ها

1. <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2009/arts-of-the-islamic-world-109723/lot.276.html> (accessed 11 October 2014).
2. <http://www.rugrag.com/post/Most-Expensive-Rug-Sells-in-London.aspx> (accessed 11 October 2014).
3. <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.pdf.N09104.html/f/93/N09104-93.pdf> (accessed 11 October 2014).
4. <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.pdf.N09104.html/f/93/N09104-93.pdf> (accessed 11 October 2014).
5. برای آگاهی بیشتر از دیدگاه پوپ ← Pope, 1939: 2257-2430
6. پوپ طرح آن را در لوح ۱۱۵۶ تا ۱۱۶۲ کتاب خود ارائه کرده است.
7. [http://www.Rothschild/Cittone carpet, lot 221, Sotheby's New York, September 20, 2001](http://www.Rothschild/Cittone%20carpet,%20lot%20221,%20Sotheby's%20New%20York,%20September%2020,%202001) (accessed 11 October 2014).
8. <http://www.rugrag.com/post/Most-Expensive-Rug-Sells-in-London.aspx> (accessed 11 October 2014).
9. <http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2009/arts-of-the-islamic-world-109723/lot.276.html> (accessed 11 October 2014).

منابع

البورینی، حسن بن محمد (۱۹۶۳). *تراجم الاعیان*، ج ۲، دمشق: بی‌نا.

- ترکمان، اسکندرییگ (۱۳۸۲). *تاریخ عالم‌آرای عباسی*، به کوشش ایرج افشار، تهران: امیرکبیر.
- تستری، قاضی نورالله شرف‌الدین المرعشی الحسینی (۱۴۲۶ ق). *مصائب النواصب فی الرد علی نواقض الروافض*، تحقیق قیس العطار، قم: دلیل ما.
- حاجی خلیفه چلبی، مصطفی بن عبدالله (۱۳۷۶). *تقویم التواریخ*، تصحیح میرهاشم محدث، تهران: میراث مکتوب، احیاء کتاب.
- حسینی قمی، قاضی احمد بن شرف‌الدین حسین (۱۳۶۳). *خلاصه التواریخ*، ج ۲، تصحیح احسان اشراقی، تهران: دانشگاه تهران.
- روملو، حسن بیگ (۱۳۴۲). *احسن التواریخ*، تصحیح چارلس نارمن سیدن، تهران: شمس.
- سلانیک، مصطفی افندی (۱۳۸۹). *تاریخ سلانیک*، ترجمه حسن بن علی، تصحیح نصرالله صالحی، تهران: طهوری.
- قزوینی، محمد (۱۳۳۲). «شرح احوال میرزماخدوم شریفی»، *فرهنگ ایران زمین*، ش ۱.
- مقدس اردبیلی، احمد بن محمد (۱۳۵۰). *حدیقه الشیعه*، تهران: معارف اسلامی.
- منجم یزدی، جلال‌الدین (۱۳۶۶). *تاریخ عباسی (روزنامه ملاجلال)*، به کوشش سیف‌الله وحیدنیا، تهران: وحید.
- واله اصفهانی، محمد یوسف (۱۳۷۲). *خلد برین (روضه هشتم، حدیقه‌های اول تا چهارم)*، به کوشش میرهاشم محدث، تهران: بنیاد موقوفات محمود افشار.
- یزدی، علی (۱۳۸۶). «ناگفته‌هایی از مصائب النواصب»، *کتاب ماه دین*، ش ۱۱۴-۱۱۶.

Canby, Sheila R. (2009). *Shah 'Abbas: the Remaking of Iran*, London.

Eiland, M. L., Jr. and Robert Pinner (1999). *Oriental Carpet and Textile Studies*, Vol. V, part 2: The Salting Carpets, ICOC.

Franses, Michael (1999). 'Some Wool Pile Persian-Design Niche Rugs', *Oriental Carpet and Textile Studies*, Vol. V, part 2, Danville, California.

Golsorkhi, Shohreh (1994). 'Ismail II and Mirza Makhdum Sharifi: an Interlude in Safavid History', *International Journal of Middle East Studies*, 27.

<http://www.rugrag.com/post/Most-Expensive-Rug-Sells-in-London.aspx> (accessed 11 October 2014).

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2009/arts-of-the-islamic-world-109723/lot.276.html> (accessed 11 October 2014).

<http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/lot.pdf.N09104.html/f/93/N09104-93.pdf> (accessed 11 October 2014).

MILLS, John (1999). 'The Salting group: a history and a clarification', *Oriental Carpet and Textile Studies*, 5 II.

Pope, A. U. (1939). 'The Art of Carpet Making. A. History', *A Survey of Persian Art III*.

<http://www.Rothschild/Cittone carpet, lot 221, Sotheby's New York, September 20, 2001> (accessed 11 October 2014)

- Santos, Ana Raquel (2010). 'The Discovery of Three Lost 'Salting' Carpets', *Science as a Tool for Revealing Their History*, Lisbon: Universidade Nova De Lisboa.
- Smith, J. W. (1991). 'History in Art', *Art in History, History in Art: Studies in Seventeenth – Century Dutch Culture*, Edited by David Freedberg and Jan de Vries, Santa Monica: Getty Center for the History of Art and the Humanities.
- Stanfeild-Jonson, Rosemary (1993). 'Mirza Makhdum Sharifi: a 16th Century Sunni Sadr at the Safavid Court', Ph.D. Diss, New York University.
- Thompon, John (2006). Milestones in the History of Carpets, Milan, 220-223; 'Auction Price Guide', Hali, issue 144.